

CELOKOVOVÉ VAZBY 19. STOLETÍ

Hana Slovik-Vávrová – Radomír Slovik (Litomyšl)

All-Metal Book Bindings in the 19th Century

Abstract: The article presents the results of the research activities of Hana Slovik-Vávrová concerning the mapping of preserved all-metal brass book bindings in the collections of institutions in the Czech Republic. She has recorded a total of 145 of these exceptional book bindings from between the end of the 18th century and the 1920s, coming from 18 organisations. All-metal book bindings have not been devoted enough attention although they represent a very interesting chapter in the history of book binding. An outcome of this work is a comprehensive description and detailed documentation of all researched all-metal book bindings. A valuable part is a catalogue of book bindings and of ornaments used in the decoration of all-metal book bindings.

Keywords: all-metal book bindings – repoussé – hallmarking – Himmelschlüssel – folk culture

K venkovskému světu patří lidová kultura jako fenomén, který zahrnuje širokou škálu hmotných i nehmotných projevů lidské činnosti. Raritou v lidové tvorbě na území Čech jsou celokovové knižní vazby. Ty se začínají ke konci 18. století vyskytovat v jižních Čechách. Tato oblast nakonec zůstává i jejich trvalým domovem. Jedná se o nádherné lidové vazby modlitebních knih a tzv. *nebekličů*. Celokovové vazby jsou vzácným lidovým šperkem nevelké hmotné, ale vysoké umělecké hodnoty. Z toho důvodu patří k unikátům.

Vyskytovaly se v oblasti jihozápadních Čech, zejména na Blatech,¹ ale známy jsou hlavně v okolí Vodňan, Netolic, Třeboně, méně již z Českých Budějovic, Horažďovic a Domažlic. Dárce byl většinou otec či ženich nevěsty. Nosily se ve svátek do kostela či na poutě, jako doplněk ke svátečnímu oděvu, jímž byl kroj.² Vazby často nesou datum svatby, vyražené iniciály nebo i celá jména jejich majitelů.^{3,4}

Typologické znaky vazeb

Jedním z typických znaků celokovových vazeb je jejich formát. Zpravidla se setkáváme s knihami osmerkového formátu a menšími. Jedná se o nasazované vazby, které byly z prvo-

počátku celé vázány do usně,⁵ jednalo se tedy o vazby celousňové.⁶ Bez přesnějšího časového určení je u jednotlivých vazeb znatelná snaha o postupnou minimalizaci použití usně a dochází k pokrytí⁷ celé vazby mosazným plechem. Popsaný přístup měl svou logiku; nebylo v zájmu knihaře vynakládat čas a cenný materiál na zhotovení něčeho, co by ve výsledku nebylo pod kovovými plotnami vidět. S vývojem celokovové vazby – tedy s postupným zvětšováním kovových částí – se postupně omezuje rozsah použití usně pro pokrytí vazby. Pro přehlednost jsme různé způsoby pokrytí rozdělili do čtyř typů:

1. První knihy byly původně celé vázány do usně, jednalo se tedy o celo-usňové vazby a následně byla na vazbu připevněna celokovová výzdoba.

2. Druhým typem byly vazby polo-usňové, kdy byla useň použita jen na pokrytí hřbetu a na zbytek pokrývku byl použit papír (často makulatura). Tento materiál byl následně natřen barvou v odstínu usně, tak aby nebyl patrný rozdíl v materiálech.

3. U třetího typu použil knihař při pokrytí pouze kousky usně, které zpevňovaly jenom hlavice. Někdy se objevuje i varianta s přilepením usně uprostřed hřbetu.

¹ STAŇKOVÁ 1987, s. 145.

² Tamtéž.

³ ZÍBRT 1900, s. 49.

⁴ Digitální archiv Šechtl a Voseček [online]. Muzeum fotografie Šechtl a Voseček [cit. 25. 6. 2018]. Dostupné z: <https://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/diacky/diacek0165.html>.

⁵ Useň je zpracovaná kůže, která prošla řadou chemických a mechanických operací. Ty jí dodávají (dle způsobu činění) různé vlastnosti.

⁶ V případě knižních vazeb se častěji setkáváme s termínem „celokožená vazba“. Zde je nutno podotknout, že se sice jedná o termín zažitý, ale zcela nesprávný. Kůže a useň jsou zcela rozdílné materiály s různými chemickými a fyzikálními vlastnostmi. Při snaze o erudovaný a přesný popis je tak zcela nežádoucí, abychom nadále používali termín „kožená vazba“. Zvláště v kontextu moderní knihařské tvorby, kde se setkáváme s použitím jak tradičních usní, tak i kůží jako takových. V celém textu tak budeme pracovat s termínem „useň“.

⁷ Ani v případě samotného pokrytí knižních desek nevládne zcela jednotný názor stran používané terminologie. U popisu knižních vazeb se tak setkáváme jak s použitím termínu „pokryv“, tak i „potah“. Více k tématu viz NUSKA 1997.

Obr. 1. Žena z Blatska držící v ruce knihu v celokovové vazbě (viz pozn. č. 3).

Obr. 2. Ženich a nevěsta v kozáckých krojích, žena drží v ruce celokovovou vazbu (viz pozn. č. 4).

Na pokrytí zbytku vazby byla použita makulatura. Tak jako u předešlého typu se i v tomto případě povrch papíru natřel barvou s cílem dosáhnout barevného scelení obou materiálů (usně a papíru).

4. Čtvrtý typ pokrytí se vyskytoval zdaleka nejméně. Jde o použití usně pouze u hlavy a paty knihy. Hrany desek – kanty – byly pokryty centimetrovými proužky usně po celém obvodu desek.⁸

Celokovové vazby jsme rozdělili podle vývoje pokrytí mosaznými částmi / mosaznými plechy. Dle charakteru a rozsahu kování mluvíme nejdříve o jakýchsi předchůdcích celokovové vazby, i když nedošlo k celoplošnému vykrytí ploch desek.

1. Prvopočátky celokovových vazeb spatřujeme již u některých celousňových vazeb z přelomu 18. a 19. století, u kterých jsou použity velké nárožnice. V historii knižní vazby není použití nárožnic nic neobvyklého.⁹ Co je ovšem u vazeb z tohoto období zajímavé, je snaha vést nárožnice více do plochy desek. Hřbet stále zůstává bez mosazných prvků.

2. V druhém vývojovém stupni celokovových vazeb došlo ke dvěma změnám. Jednak se co do plochy velké nárožnice začaly propojovat kovovými lemy¹⁰ a pásky, jednak dochází k zvětšování formátu fixačních štítků spony (nejčastěji bývá použita kloubová háčková spona), čímž se plocha desek opět ve větší míře vykrývá kovem.

Obr. 3. Ukázka celousňové vazby s mohutnými nárožnicemi, které v případě hřbetní strany pokrývají téměř celou výšku desky (Č. Budějovice – Sign 172).

⁸ VÁVROVÁ 2013, s. 122–123.

⁹ Pro gotickou a renesanční vazbu jsou příznačné. U barokní vazby je jejich použití mnohem střídmejší.

¹⁰ Rozlišujeme mezi páskem a lemem. Lem je vždy sveden (zahnut) přes hranu desky. V případě hřbetu však tohle není možné, a tak mluvíme o pásku.

Obr. 4. Příklad vazby s propojenými nárožnicemi u hlavy a paty (J. Hradec – JK 989).

3. Rozsáhlé zvětšování ploch nárožnic, a to až do té míry, že se vzájemně propojují, považujeme za třetí stupeň (typ) celokovových vazeb. Volnou plochu desek knihař ještě vyplňuje (nejčastěji srdíčkem). A opět se nám plocha desky pokrytá usní dále zmenšuje.

Obr. 5. Nárožnice a pásy po obvodu desky se propojily v jeden celek s mohutným fixačním štítkem s kolíčkovou záchytkou (J. Hradec – JK 2431).

4. U čtvrtého typu je již viditelná snaha nejen jednotlivé prvky spojovat, ale rovněž je vyrobit z jednoho kusu plechu. Zde tak nejčastěji dochází k propojení nárožnic u hlavy a paty knihy do jednoho celku z jednoho kusu plechu. Samostatnou částí kovové výzdoby pak zůstává lem u hřbetu a fixační štítky spony.

5. Pátý typ je shodný se čtvrtým až na tu skutečnost, že vše je již z jednoho kusu plechu. Na zbývající ploše desek se objevují srdíčka vysekaná z mosazného plechu.

6. Pro šestý typ je typické postupování rámce do středu desky. Viditelná plocha samotných desek se výrazně zmenšila. Štítky spony mohou být připevněny samostatně

Obr. 6. Ukázky vazby s celoplošným pokrytím desky mosaznou plotnou (J. Hradec – JK 1026).

nebo jsou spojené s rámem. U hřbetu se již objevují mosazné pásy nebo celoplošné vykrytí mosazným plechem (viz obr. 5 a 7).

7. Sedmý typ je zřejmě nejznámější. Celá plocha desek a hřbetu je pokrytá mosazným plechem (plotny). Způsoby pokrytí hřbetů jsou různé (více viz níže v textu).

Mosazné plotny musely být k dřevěným deskám fixovány pevně, aby nedošlo k jejich ztrátám. K fixování byly používány ručně vyráběné mosazné nýty (ze srolovaného kousku mosazného plechu) nebo ocelové skobičky. Dalším způsobem fixování nárožnic, lemů, štítků či celých ploten bylo zahnutí plechu přes hranu desky.

Ani hřbet nezůstává opomíjen. U něho také dochází k postupným změnám, které jdou ruku v ruce se šitím knižního bloku. V počátcích, když se složky šily na pravé motouzové vazy, se musel plech v místech vazů vytepat, aby dobře doléhal na hřbet.¹¹ Změnou bylo šití složek na zapuštěné motouzové vazy. Pak se hřbety bloků již nekulatily a rovný hřbet umožnil použití rovného plátu kovu. Hřbety pak dle velikosti knižního bloku dělíme do tří typů. Jednoduchý, zdvojený či tvořený z několika mosazných pásků. K plotnám byly fixovány pomocí pantů.

Spony jsou další velmi důležitou částí těchto fenomenálních knižních vazeb. Jedná se o spony kloubové háčkové se štítky s kolíčkovou záchytkou. V případě celoplošného pokrytí desek plotnou je kolíčková záchytky jak pro tělo spony, tak pro háček zapracovaná v přední hraně plotny. Jedná-li se o tzv. předchůdce celokovových vazeb, tak ty se liší tím, že na přední i zadní desce mají umístěny štítky. Na přední desce sloužil štítek pro zaháknutí spony a ke štítku na zadní desce bylo připojeno samotné tělo spony. Tvarově jsou štítky vždy totožné.

V případě samotných spon jsme se setkali se čtyřmi různými způsoby řešení jejich přípravy. Buď byly vyrobeny ze stejného silného plechu jako mosazné plotny, nebo pro jejich zhotovení byl použit silnější mosazný plech. V dalších dvou případech docházelo ke zpevňování těl spon dublováním mosazného plechu nebo jeho kombinací s ocelovým plechem.

¹¹ Nutnost tepání plechu v místech vazů však záležela na mohutnosti vazů samotných. Objevují se i případy, kdy jsou bloky vyšité na pravé vazy, ale k tepání plechu na hřbetu nedochází. Důvodem je jejich subtilnost.

Obr. 7. Příklady různého řešení pokrytí hřbetu bloku. V prvním případě je z důvodu vyšití knižního bloku na pravé vazy vytepan v jejich místě i plech, aby došlo k co nejlepšímu přilnutí kovu ke hřbetu. Dále je zde jeden příklad zdvojeného plechu a dvě ukázky hřbetů s pásy. V prvním případě jde pouze o pás u hlavy a paty knihy. V poslední ukázce jde o tři pásy, přičemž každý z nich je tvořen dvěma kovovými pásy (Netolice – K1827; J. Hradec – JK 1026; JK 244-1; JK 985; MZK Brno – ST 1 676.468).

Obr. 8. Tělo háčkové spony vyrobené ze stejné silného plechu, jako byl použit pro pokrytí desek (J. Hradec – JK 987).

Techniky zdobení a vykládání vazeb

Technik používaných k výzdobě celokovových vazeb bylo několik. Jednalo se o zdobení tepáním, cizelováním, puncováním a vysekáváním. Výseky jsou vytvořeny průbojníky, sekáčky, či vystříženy nůžkami a poté dopilovány do požadovaného tvaru. Tvary výseků jsou různorodé (kruhové, srdcové, trojúhelníkové, kosočtverce), ale především se objevují kruhové výseky. Vzniklé otvory byly vykládány sklíčky, usní, pergamemem nebo papírem.

Nemajetný venkovský lid si nemohl dovolit honosnou výzdobu drahokamy a polodrahokamy, proto byla na vazbách používána barevná sklíčka, která měla imitovat tyto drahé a nedostupné materiály. Sklíčka byla vyráběna sklářskými hutěmi, kterých bylo v jižních Čechách velké množství. Sklíčka se na celokovových vazbách vyskytují v nepřehledném množství barev, výbrusů i tvarů. Vkládána byla do vyseknutých otvorů, které byly o několik desetin milimetru menší, a tak sklíčka dostatečně pevně držela mezi deskou vazby a mosaznou plotnou. Pokud chtěl autor mosazné pláty esteticky

Obr. 9. Ukázka háčkové spony pro výrobu, u které byl použit stejný plech jako pro pokrytí desek. Kvůli zvýšení pevnosti těla však došlo k jeho dublování, které je dobře viditelné při pohledu na rub spony v místě upevnění k desce (Č. Budějovice, sign. 33/86).

Obr. 10. Příklad těla háčkové spony vyrobené ze silnějšího plechu, než byl použit pro pokrytí desek (J. Hradec – JK 1827).

Obr. 11. Háčková spona z tenkého mosazného plechu zesílená ocelovým plechem (J. Hradec – JK 1827).

a hlavně honosně vyzdobit, byla sklíčka broušena do tvarů drahokamů. Dále se do ploten vkládaly i samotné páteříky.¹² Lidskou tvořivost a důvtip tvůrců dokládají čirá sklíčka s podmalbami. K výzdobě se používalo také lité sklo s květinovými motivy nebo se ornament květů razil do ještě měkké skloviny.

Dalším způsobem uchycení sklíček ve výsecích celokovových ploten byla adjustace v olověných mističkách do tzv. *osazny*. Pokud byly mističky opatřeny háčky či záchytnými dráty, jde o tzv. *šatón*. Tyto olověné mističky se na vazbách objevují jen zřídka.

¹² Páteříky – korálky. Jejich výrobou byly známé šumavské sklářské hutě. V různých velikostech a barvách se používaly k výrobě růženců. Pojmenování „páteřík“ je odvozeno z latinského názvu modlitby *Otče náš – Pater Noster*.

Obr. 12. Výseky ve tvaru srdce, v tomto případě podložené obarveným pergamenem (J. Hradec – JK 2441).

Obr. 13. Osazení barevných sklíček do předem připravených kruhových výseků. Jde o nejčastější formu fixování (J. Hradec – JK 1051).

Knižní blok

Knižní blok je u celokovových vazeb tvořen složkami z ručního papíru. Tyto složky obvykle obsahují čtyři dvoulisty. Podle velikosti knižního bloku jsou vyšity na 2–6 zapuštěných motouzových vazech. Jen ojediněle se setkáme s pravými jednoduchými vazy, a to většinou u tzv. předchůdců celokovových vazeb. U celokovových vazeb bylo šití na zapuštěné vazy nezbytné k bezproblémovému pokrytí hřbetu. Mosazné pláty by v opačném případě nedoléhaly na hřbet. Pokud došlo k vyšití na pravé vazy, které zůstaly znatelné i po pokrytí usní, bylo nutné plech v jejich místech vytepat.

Ořízky u celokovových vazeb byly natírány barvami žlutého až žlutozeleného odstínu. V některých případech se objevuje červená. Pokud byl majitel movitější, nechal si ořízky vytvořit zlacené. Ty se však objevují velice sporadicky. Samotné natírané ořízky bývaly často dekorovány ještě tepáním. Ornamenty objevující se na tepaných ořízkách představují většinou kalvárie, florální motivy, jejich kombinace nebo iniciály.

Předsádky¹³

U těchto vazeb jsou vytvořeny jak z čistého papíru, tak ze zušlechtěného. Jedná se hlavně o škrabové papíry vytvořené

Obr. 14. Detail hlavy hřbetu bloku šitého na zapuštěné vazy (J. Hradec – JK 2431).

¹³ To, zdali předsádky patří ke knižnímu bloku, nebo ke knižní vazbě, není zcela jednoznačně určeno. Předsádkami opatřil knižní blok knihař při zhotovování samotné vazby. Předsádky byly a jsou umísťovány na začátek a konec knižního bloku. Slouží k ochraně samotného knižního bloku, jsou jedním z prvků vzájemného propojení knižní vazby s blokem, proto byly pro jejich zhotovení často vybírány papíry větší gramáže, a tudíž i silnější, aby bylo zajištěno co nejpevnější propojení. Od dob, kdy k jejich přípravě začaly být využívány zušlechtěné papíry, mají i významnou estetickou funkci. Z našeho pohledu se tedy jedná o samostatný celek knihy, charakterem svých funkcí spíše inklinující k vazbě nežli ke knižnímu bloku.

Obr. 15. Natíraná ořízka zdobená puncováním (Č. Budějovice – 685/86).

Obr. 16. V rámci průzkumu byla objevena i jedna kniha, na jejíž tepané ořízce se nacházely iniciály „MA“ (Č. Budějovice – 311/87).

Obr. 17. Několik ukávek předsádkových tištěných škrobových papírů (J. Hradec – JK987; JK 1050; JK 1008; JK 2431).

soutiskem z matric.¹⁴ Při tisku se používá jedna až tři barvy, tedy jedna až tři matrice. Vedle florálních ornamentů se objevují i vzory geometrické a abstraktní.

Autorství vazeb

V rámci provedeného průzkumu se nám nepodařilo zjistit jména konkrétních řemeslníků, kteří vyráběli celokovové plotny na vazby. Pokud je nám známo, neuvádějí tato jména ani dostupné prameny. Na výběr máme z několika možností. Domníváme se však, že celokovové mosazné plotny vytvářeli místní kováři¹⁵ nebo klempíři, kteří byli velmi zruční, a někteří z nich zřejmě disponovali potřebnou dávkou výtvarného talentu. Měli přístup k materiálu a vhodným nástrojům, kterými mohli bohatou výzdobu na vazbách vytvářet. Po průzkumu, vyhodnocení a porovnání 147 vazeb můžeme konstatovat, že pocházejí z několika řemeslných dílen. Kompozice a volba konkrétních ornamentů se na některých vazbách opakuje, případně způsob tepání, zdobení a vykládání viditelně upozorňují na dílo jednoho autora, kterého však nedokážeme ztotožnit s konkrétní osobou.

Další informaci získanou v rámci výzkumu představuje skutečnost, že se na několika vazbách (jedná se o vazby ze sbírek různých institucí v jižních Čechách) objevují iniciály „G. M.“ a „B. M.“. Podle totožných prvků jejich výzdoby a vytěpaných písmen stejného řemeslného charakteru se domníváme, že jde o práci jednoho autora. Nazýváme je tedy mistry „G. M.“ a „B. M.“.

Mistr G. M.

Celkem na 10 vazbách¹⁶ se objevují iniciály „G. M.“. V případě šesti vazeb je dokonce velice dobře zřetelná také stejná

¹⁴ Jedná se o tzv. *katunové* či *kartounové* papíry. Při jejich výrobě byly druhotně využívány matrice určené prvotně pro potisk látek. Na štoček se nanesl obarvený škrobový (s největší pravděpodobností pšeničný) maz a otiskem na papír vznikl vzor. Pojmenování těchto zušlechtěných papírů je odvozené od pojmenování manufaktur/fabrik pro potisk bavlněných látek – tzv. *kartounek*.

¹⁵ U jedné z celokovových vazeb ze sbírek Národní knihovny se na frontispisu nachází přípisek: „Jan Wotava je koval dne 12. března 1837.“ Srov. HAMA-NOVÁ 1959.

¹⁶ Jde o knihy z těchto institucí: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích (sign. 169; sign. 2509; sign. 237/87; sign. 314/87; sign. 315/87; Muzeum Jindřichohradecka (JK 883); Blatské muzeum v Soběslavi (sign. 4192 N); Městské muzeum a galerie Vodňany (sign. 4263); Muzeum JUDr. Otakara Kudrny, Netolice (sign. K 1820); Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech (Sign. B 97 OT).

Obr. 18. Porovnání zvolené kompozice a způsobu výzdoby u dvou vazeb z Muzea Jindřichohradecka (J. Hradec – JK 973; JK 1026).

Obr. 19. Jedna z vazeb Mistra G. M. z Muzea Jindřichohradecka (J. Hradec – JK 883).

Obr. 20. Jedna z vazeb Mistra M. B. (Muzeum Jindřichohradecka, JK 1050).

základní kompozice. Vazby se v detailech liší, ale základní rozvržení je stejné. I ze způsobu vytepaní písmen je znatelný jeden „rukopis“. V případě dvou celokovových vazeb je na deskách vytvořen i text, který musel vzniknout na žádost zadavatele.

Mistr M. B.

Druhým zmiňovaným autorem celokovových vazeb je monogramista „M. B.“, který se objevuje u celokovových vazeb vyzdobených vždy ukřižovaným Kristem a Pietou. V některých případech se po stranách objevují i andělé. Nad hlavou Krista je vždy umístěna šesticípá hvězda. Výjev je obehnan festony.¹⁷ Ve čtyřech rozích segmentů jsou umístěna srdce. Po obou stranách šatu nebo hlavy Panny Marie se nacházejí iniciály „M. B.“ nebo „B. M.“, které svým provedením ukazují na rukopis jednoho řemeslného autora. Celkem se jedná o tři knihy.¹⁸

Použitý výjev ukřižovaného Krista a Piety je přejat z velmi známého a vyhlášeného poutního místa v jihočeské

Bechyni. Zmiňujeme ho proto, že tyto vazby jsou z jižních Čech a toto poutní místo je místem, kam poutníci mířili. Bechyňský kostel byl uctíván od třicetileté války. Chudí lidé putovali i několik dnů, než dorazili na poutní místo, kde se účastnili bohoslužeb a procesí a kupovali si poutní obrázky s texty modliteb, na kterých byl tento výjev vyobrazen. A tak bylo snadné podle těchto dostupných předloh popsaný ornament vytepat do mosazné plotny.

Katalog celokovových vazeb a ornamentů

Katalog celokovových vazeb je jedním z výstupů výzkumu.¹⁹ Obsahuje základní identifikační údaje o každé knize, dále popis vazby, spon a knižního bloku s celkovou fotografickou dokumentací.²⁰ Vzhledem k limitům fotografie jsme se rozhodli všechny podchycené ornamenty zdokumentovat ještě graficky v samostatném katalogu. Ornamenty byly překresleny z celého pokryvu, tedy z přední a zadní plotny desek a hřbetu. Zákresy

¹⁷ Feston – výzdobný motiv v podobě závěsu z květů, plodů nebo listů, propleteného stuhou. Řada festonů vytváří girlandu.

¹⁸ Jde o knihy z těchto institucí: Muzeum Jindřichohradecka (JK 1050); Blatské muzeum v Soběslavi (sign. 4193 N); Muzeum Středního Pootaví Strakonice (sign. A-23).

¹⁹ SLOVIK-VÁVROVÁ 2016.

²⁰ Tamtéž.

Obr. 21. Překreslování ornamentů jsme prováděli z fotografií vazeb (1 : 1). Na obrázku je ukázka figurální výzdoby plochy desky (Jihočeské muzeum v Č. Budějovicích, sign. 2290) a jejího zákresu.

byly pořizovány z fotografií jednotlivých vazeb (1 : 1) překreslováním přes pauzovací papír. Grafická dokumentace ornamentů byla vytvořena v barevném rozlišení. Rozdílná barevnost má pozorovateli pomoci v pohledu na zpracovaně pojatý ornament. Každá z barev znázorňuje určité technické provedení ornamentu. Černá barva – POZITIV – ornament vystupující do prostoru. Červená barva – NEGATIV – ornament vtlačený do hloubky. Zelená barva – VÝSEK – ornament vyseknutý v ploše.

Závěr

Celokovovým vazbám nebyla dosud věnovaná dostatečná pozornost, ačkoliv se jedná o velice zajímavou a podle našeho názoru i důležitou etapu historického vývoje knižní kultury. Cílem naší práce bylo přehledně zmapovat a ucelit informace o zkoumaných celokovových vazbách. Klíčovými výstupy výzkumu jsou katalogy jak vazeb samotných, tak ornamentů. Ačkoliv jsme se v této práci snažili o zachycení veškeré produkce, která je dnes dochovaná v muzeích, archivech a galeriích v České republice, musíme přiznat, že šlo o podchycení nepatrného zlomku. Věříme, že dalším studiem budou objevena a doceněna díla, která zatím unikají pozornosti odborné veřejnosti.

Prameny:

SLOVIK-VÁVROVÁ 2016: SLOVIK-VÁVROVÁ, Hana. *Celokovové vazby. Svazek I–III*. Litomyšl 2016. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Fakulta restaurování.

VÁVROVÁ 2013: VÁVROVÁ, Hana. *Restaurování dvou historických tisků s mosaznými celokovovými vazbami*. Litomyšl 2013. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Fakulta restaurování.

Literatura:

HAMANOVÁ 1959: HAMANOVÁ, Pavlína. *Z dějin knižní vazby*. Praha: Orbis, 1959.

NUSKA 1997: NUSKA, Bohumil. Potah nebo pokryv? *Knihařský bulletin: čtvrtletní zpravodaj pro uměleckou knižní vazbu a související obory* 3, 1997, č. 4, s. 15–16.

STAŇKOVÁ 1987: STAŇKOVÁ, Jitka. *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Panorama, 1987.

ZÍBRT 1900: ZÍBRT, Čeněk. *Český lid – sborník – věnovaný studiu lidu českého, v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku IX*. Praha 1900, s. 49.

Elektronické zdroje:

Šechtl a Vosáček – digitální archiv [online]. Dostupné z: <https://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/diacky/diacek0165.html>.

Hana Slovik-Vávrová – Radomír Slovik
Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování
Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl